

SHAXS STRUKTURASI POTENSIALIDA O‘Z-O‘ZINI BOSHQARISH

Komilova Aziza Sunnatullayevna

O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

Norbekova Go‘zal Abduvahob qizi

O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada shaxs strukturasi potensialida o‘z-o‘zini boshqarish to‘g‘risida so‘z boradi. Shuningdek, shaxs hamda o‘z-o‘zini boshqarish tushunchalari va ularning ahamiyati, mohiyati, o‘z-o‘zini boshqarishning fanda tadqiq etilishi, uning paydo bo‘lishi, o‘z-o‘zini boshqarishning rivojlanish bosqichlari, vazifalari, uning oldida turgan to‘siqlar haqida ma’lumotlar berilgan.

***Kalit so‘zlar:** shaxs, mohiyat, tadqiq, rivojlanish bosqichlari, lavozim, texnik toifalar, tamoyillar.*

Shaxs — alohida individ, mohiyatan yaxlit ijtimoiy-axloqiy olam. U o‘zida inson mohiyatini, uning mavjudot sifatidagi qadriyatini mujassam etadi. Shaxs ijtimoiy-gumanitar fanlarda o‘z yo‘nalishi, tadqiqot obyekti va maqsadi nuqtai nazaridan turlicha talqin etiladi. U o‘ta murakkab, ziddiyatli, qarama-qarshi, o‘zini o‘zi inkor etadigan mavjudot sifatida, biologik, fiziologik, ijtimoiy, ma’naviy, ruhiy, axloqiy va estetik aql idrok, tafakkur obyekti sifatida, hatto, falsafiy va mantiqiy, yashash huquqi va hayot mantig‘i jihatidan tadqiqot manbaiga aylanishi mumkin. Shaxsning shakllanish omillari ko‘p va xilma-xildir. Masalan, genetik (nasliy), biologik-tabiiy, madaniy, ijtimoiy hayot tajribasi, o‘z turdoshlari bilan munosabatlar va boshqalar shaxsning genetik jihati uning nasliy asosi, ajdodlaridan yetib kelgan fe’l-atvor bilan,

biofiziologik jihati esa yashash uchun quvvat olish, ovqatlanish, jinsiy aloqaga kirishish va nasl qoldirish singari individual ehtiyoj bilan belgilanadi.

Shaxs, mohiyatiga ko'ra, madaniylashgan, ong, aql orqali faoliyatini boshqarish imkoniyatiga ega bo'lgan, ijtimoiy-tarixiy an'ana, turmush tarzi va tajribaga asoslangan muayyan avlodlar vakili. Shaxs fenomeni inson olamining butun murakkabliklarini o'zida mujassam etadi. Uni har tomonlama o'rganish maqsadida turli davrlarda tadqiqot olib borilgan. Ayniqsa, sharqda u yuksak axloqiy ma'naviy me'yorlar orqali tushunilgan va oliy xilqat, bebaho qadriyat deb hisoblangan. Inson shaxs sifatida komillikka intiladi, hayot mazmunini boyitadi, shu asosda kishilik jamiyatining go'zal va farovon bo'lishiga ehtiyoj sezadi.

Shaxsning hayot tarzi bevosita jamiyat hayotiga daxldor va hayot ne'matlaridan to'la foydalanishga haqli. Shaxs tushunchasi inson tushunchasining yuksak ko'rinishi, oliy maqomidir. Har qanday odam tabiiy mavjudligi, yashash huquqi va hayot qadriyatiga ega bo'lgan jonzotdir. Biroq u hamma vaqt ham to'laqonli shaxs bo'lib yetilmasligi mumkin. Inson uchun dunyoni va o'zini bilishning eng qulay usuli o'z shaxsiyati darajasidan boshlanadi. Shaxs – bu ongdan (sabab-oqibat tahlili asosida ishlaydigan yuqori darajada tashkil etilgan operatsion tizimning bir turi), ongsiz ongdan (ko'rinishidan, his-tuyg'ularning xaotik to'planishi) iborat bo'lgan inson ichki yadrosining tashqi ko'rinishi (tasvirlar va intuitiv istaklar) va, ehtimol, ruh (agar mavjud bo'lsa, shaxsni ma'naviyatlangan mavjudotlarning umumiy ruhiy dunyosi bilan bog'laydigan ba'zi bir umumlashtiruvchi mohiyat). Shaxsning o'zi ko'pincha rivojlangan odatlar va imtiyozlar, ruhiy kayfiyat va umumiy ohang, ijtimoiy-madaniy tajriba va olingan bilimlar to'plami sifatida belgilanadi, boshqacha qilib aytganda, shaxsiyat – bu shaxsning psixofizik xususiyatlari va xususiyatlari to'plami, uning kundalik xatti-harakatlarini belgilaydigan arxetipi va jamiyat va koinot bilan aloqa. Tor ma'noda, shaxsiyat turli vaziyatlar va ijtimoiy o'zaro ta'sir guruhlari uchun ishlab chiqilgan “xulq-atvor niqoblari”ning namoyon bo'lishi sifatida kuzatiladi. Shaxsiyatning namoyon bo'lishi ong, ongsiz va ruh ishining tashqi tomonini ifodalaydi. Inson o'z ongi darajasida o'z shaxsiyatini tahlil qilish va uning asosiy xususiyatlarini o'rnatishi mumkin. Shunday qilib, shaxsiyat – bu tashqi dunyoning

oyna yuzasiga tushirilgan insonning ichki dunyosining aksidir. Ko‘rinib turibdiki, ong yagona yuqori darajada tashkil etilgan darajadir ichki dunyo bir tomondan, kundalik haqiqat deb ataladigan tashqi dunyoda samarali yashashga qodir bo‘lgan shaxsning shakllanishi haqiqatda sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan shaxs, boshqa tomondan, u bilan qandaydir o‘zaro ta‘sir mavjud. Bu ongsiz va, ehtimol, ruh, buning natijasida dunyoning rivojlanishi ichki ta‘minlanadi. Shunday qilib, borliq ongni belgilaganidek, ong ham borlikni belgilaydi.

O‘zini o‘zi boshqarish – ma‘naviyatning keng miqyosli vazifalaridan biri sifatida har bir shaxs va butun jamiyatni to‘g‘ri yo‘lga solish uchun xizmat qiladi. Ahloqiy ma‘nodagi o‘zini o‘zi boshqarish odamlardagi nafsni jilovlash, salbiy oqibatlariga olib keladigan xatti-harakatlarning oldini olish, individning o‘zini o‘zi boshqarishi, axloqning insonparvar me‘yorlarini hayotga tatbiq etish kabi masalalarni hal etishga qaratilgani bilan muhimdir. Bunda odamlarning axloqi va o‘zaro munosabatlari jamiyat fikri hamda shaxsning axloqiy o‘z-o‘zini baholashi asosida ma‘qullash yoki tanbeh berish yordamida boshqariladi. O‘zini o‘zi boshqarish ildizlari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Qadimgi Rimdayoq bu boshqarish turi mustaqil faoliyat sifatida tan olingan. O‘zini o‘zi boshqarish, avvalo, oilada shakllanadi. O‘zini o‘zi boshqarish ma‘naviy hayotda ham keng tarqalgan bo‘lib, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish, shaxs o‘zini o‘zi boshqarishi, oila o‘zini o‘zi boshqarishi va hokazo mavjud. O‘zini o‘zi boshqarish xalq turmush tarziga ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Siyosiy jihatdan o‘zini o‘zi boshqarish esa turli jamoat birlashmalari, nodavlat tashkilotlari faoliyatida o‘z ifodasini topadi.

O‘z-o‘zini boshqarish – bu har qanday omillardan qat’i nazar, barcha tizimlarda muvozanatni saqlash qobiliyatidir. O‘z-o‘zini boshqarish tushunchasi psixologlar, sotsiologlar va faylasuflar tomonidan faol o‘rganiladi. Psixologiyada o‘zini o‘zi boshqarish tushunchasi faol tizimni tuzatish darajasini anglatadi. Psixologik o‘z-o‘zini boshqarish psixikaga va uning voqelikni idrok etishiga asoslangan holda axborot xarakteriga ega bo‘lgan jarayondir. Bu turli xil tasvirlar va tushunchalarning taqdimoti bilan bog‘liq.

Shaxsda o'zini-o'zi boshqarish muammosi xorij psixologlaridan M.I.Bornishevskiy, V.V.Davodov, L.B.Itelson, A.N.Leontev, I.N.Margamen, A.K.Markova, V.I.Straxov, A.Ya.Savchenko, D.B.Elkonin, T.I.Gavalova, A.I.Lipkina, K.A.Maltseva, G.A.Sabieva, A.K.Serdyuk, S.P.Tihenko, P.Ya.Galperin, A.V.Zaxarov, V.G.Romanko, N.I.Kuvshinov va boshqalar tomonidan keng doirada tadqiq qilingan. Barcha nazariyalar hissiyotlarni va psixikani boshqarish qobiliyati bevosita shaxsning faoliyat turiga bog'liq ekanligiga qo'shiladilar. O'z-o'zini boshqarish ma'lum darajalarga ega: Ixtiyorsiz tip bilan odam ma'lum ruhiy reaksiyalarni boshqara olmaydi.

Xulosa qilib aytganda o'zini o'zi boshqarish har bir yoshning shaxsiy o'ziga xosligi, maylini hisobga olgan holda, uning aqliy idroki va ruhiy yo'nalishi turlicha bo'lishi bilan izohlanadi. O'zini o'zi boshqarishda shaxs faoliyatining individual xususiyatlari, ya'ni alohida psixik jarayon va holatidagi tempi, ritmi, intensivligi yosh davrlari bilan ham bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Artyuxova I.S. O'smirlar bilan tarbiyaviy ishlar: darslar, o'yinlar, testlar. - Moskva: 2005 yil 1 sentyabr.
2. O'zingizni qanday yaratishingiz mumkin / Ed. V.P.Zinchenko - M., 1991 yil.
3. Kirillov V.K., Alekseev B.L., Maskevich K.V. Shaxsning o'zini o'zi takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik muammolari Cheboksari, 1994.
4. A.I.Kochetov Shaxs o'zini o'zi tarbiyalaydi. - M., 1983 yil.
5. Sunatullaevna, K. A. (2022). KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 518-521.
6. Sunatullaevna, K. A., & Qudratovna, N. F. (2022). INTERFAOL METODLARNI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 521-525.

7. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). SHAXS EMOTSIONAL INTELLEKTINING PSIXOLOGIK VA PSIXOFIZIOLOGIK JIXATLARI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(2).
8. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(1).
9. Komilova, A., Husenova, M., & Xidirova, M. (2023). O'SMIR YOSHIDAGI O'QUVCHILARNI KASB HUNARGA YO'NALTIRISHNING ASOSIY XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(1).
10. Aziza, K., & Xurshida, M. (2023). TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 419-422.
11. Aziza, K., & Mohinabonu, H. (2023). TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 87-89.
12. Komilova, A. S. (2023). O'QUV TARBIYA JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA INDIVIDUAL YONDOSHUV. *GOLDEN BRAIN*, 1(31), 126-133.